

TÜRKİYE’NİN MODERN MİRAS GÜNDEMİ 2020: Yıkım, Rekonstrüksiyon ve “Yeniden İşlevlendirme” Tehdidi Altında Modern Miras

Özgün Özçakır

2020, Türkiye’deki modern miras yapıların korunması ve sürdürülebilirliği konusunda oldukça tartışmalı proje ve uygulamaların sıkça gündeme geldiği bir yıl oldu. Tehdit altındaki ve kültür mirası niteliğindeki modern mimarlık yapı korunmasına dair 2020 yılı içerisinde Türkiye’de yaşananları, öne çıkan gelişmeler üzerinden tartışmak üzere, Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği (KORDER) ve DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu tarafından 11 Şubat 2021 tarihinde Türkiye’nin Modern Miras Gündemi 2020 başlıklı çevrimiçi bir toplantı gerçekleştirildi.¹ (Resim 1) Toplantının amacı, 20. yüzyıl mimari mirası konusunda farkındalık oluşturmak, yereldeki paydaşların söz konusu yapıların korunmasındaki süreçleri ve sorunları kendi deneyimleri ve bakış açıları üzerinden dinlemek ve gelecek için bir yol haritası tanımlamak olarak belirlendi.

Açılış konuşmalarını KORDER’den Müge Bahçeci ve DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu’ndan Yıldız Salman ile Ebru Omay Polat’ın yaptıkları etkinlikte, Türkiye’nin beş farklı şehrinde farklı koruma sorunları ile yüzleşen beş farklı yapı, yerelde koruma mücadelesi veren sivil toplum kuruluşu (STK) ve meslek örgütleri temsilcileri ve farklı disiplinlerden uzmanların sunumları ile çok boyutlu bir şekilde tartışıldı. (Resim 2)

Etkinlik için seçilen beş yapının -Ankara Saraçoğlu Mahallesi, Zonguldak Kız Meslek Lisesi, İstanbul Bomonti Bira Fabrikası ek yapıları, Bursa Merkez Bankası ve İzmir Büyükşehir Belediyesi- seçilme nedenleri; yapıların geçtiğimiz yıl karşı karşıya kaldığı, taşıma kapasitesi ve sahip olduğu miras değerleri ile örtüşmeyen yeniden işlevlendirme önerileri ile deprem riski savıyla yıkım ya da rekonstrüksiyonları (yeniden inşa) gibi güncel tehditlerdir. Toplantıda ele alınan her bir yapı, kendi sosyo-kültürel, politik ve ekonomik bağlamları içerisinde sahip oldukları miras değerleri ve karşılaştıkları karmaşık koruma sorunları nedeniyle kendi başlarına bir değerlendirme yazısı konusu olabilecekken, toplantıda gündeme getirilen konuları sizlere kısaca özetlemeye çalışacağım.²

SARAÇOĞLU MAHALLESİ - ANKARA

Ankara’nın kalbindeki Saraçoğlu Mahallesi, geçtiğimiz yılda oldukça tartışmalı ve rant odaklı bir yeniden işlevlendirme projesi ile gündeme geldi. Oturumun moderatörü Nilüfer Baturayoğlu Yöney, Saraçoğlu Mahallesi’nin değişim ve dönüşümünü; önceki çalışmalar, eski plan / harita ve fotoğraflar üzerinden izleyicilere aktardı. (Resim 3)

Oturumun ikinci konuşmasında Mimarlar Odası Ankara Şubesi Başkanı ve alanın korunması sürecinde aktif rol oynayan Tezcan Karakuş Candan,

KORDER ve DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubu tarafından düzenlenen Türkiye’nin Modern Miras Gündemi 2020 başlıklı toplantı 11 Şubat 2021 tarihinde gerçekleşti. Gereken önemi vermeyerek bilinçli olarak köhnemesine izin verilen, gerek yokken hatta tescilli olmasına rağmen yıkılan, “gerekli rantsal eklemeleri yaparak” rekonstrüksiyonuna izin verilen birçok modern mimarlık mirası yapısından son günlerde gündemde olan beşini odağına alan etkinliğe dair satır başları bu metinde okunabilir, etkinliğin tamamı ise KORDER YouTube kanalından izlenebilir.

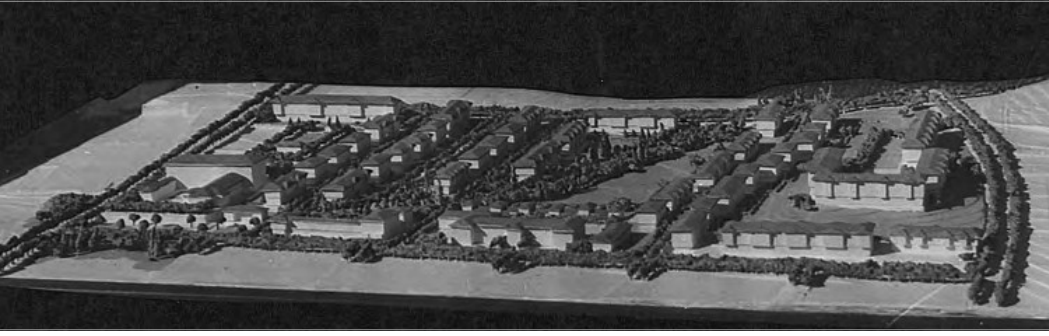

1. Etkinlik posteri

Özgün Özçakır
Dr. KORDER Üyesi

2. Yoğun bir katılımı ile gerçekleştirilen çevrimiçi etkinlik

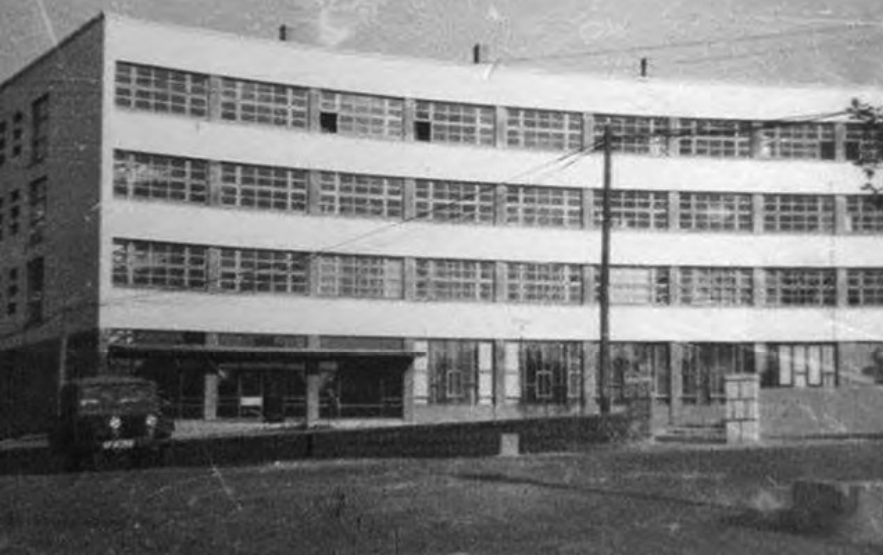

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/72257>

Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/78475>

3. Saraçoğlu Mahallesi - Ankara

Kaynak: <https://www.gazeteturkce.com.tr/mimarlar-odasi-zonguldak-kiz-meslek-lisesinin-yikimini-yagiyeye-dusuyor-kultur-varligi-olarak-tescillenmeli/>

Fotoğraf: Ece Bakıoğlu

Fotoğraf: Ece Bakıoğlu

4. Kız Meslek Lisesi - Zonguldak

Saraçoğlu Mahallesi'nin koruma sürecini, 1994 yılında alanın özelleştirilmesi teşebbüslerinden başlayarak aktardı. Saraçoğlu Mahallesi'nin bütüncül korunması için paydaşların projeler ile ilgili bilgi alışverişinde şeffaf olması gerekliliğinin altını çizen Karakuş Candan, ancak bu süreçte, özellikle merkezî karar vericilerin şeffaflıktan ve diyalogdan uzak tutumları ile beraber rant odaklı yaklaşımlarının, Saraçoğlu Mahallesi'ni bir "dekora" dönüştüren ve alanın özgün mimari niteliklerini yok eden bir projeye yol açtığını söyledi.

Etkinliğin son oturumunda Cansen Kılıççöte, Saraçoğlu Mahallesi'nin neden korunması gerektiği üzerine bir konuşma yaptı. "Özgünlük" konusuna vurgu yapan Kılıççöte; Saraçoğlu'nun yapım tekniği, malzemeleri, mimari kurgusu ve cephe düzenleri ile bütünlüğünü günümüze kadar koruduğunun altını çizdi. Kılıççöte, Saraçoğlu Mahallesi'nin döneminin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yaşamı ile beraber yapım teknolojileri hakkında bilgi vermesi nedeniyle başkent tarihi için bir belge olduğunu aktardı. Kılıççöte, önerilen Saraçoğlu Mahallesi Koruma, Yenileme ve Yaşatma Projesi'nin alanda ne denli rant odaklı bir işlev değişikliğine neden olduğunu açıklayarak bundan sonra yapılması gerekenin yerleşimi daha geniş bağlamında ve çevresindeki kentsel sit alanları ile birlikte ele alan Saraçoğlu Mahallesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanması olduğunu dile getirerek sözlerini tamamladı.

KIZ MESLEK LİSESİ - ZONGULDAK

2020 yılında, şehir hastanesine otopark açmak için yıkımı gündeme gelen Zonguldak Kız Meslek Lisesi oturumunun başında, moderatör Ebru Omay Polat, yapının Ocak ayı sonunda koruma kurulu tarafından tescil edildiğini aktardı. Ardından Omay Polat yaptığı sunumda, Zonguldak Kız Meslek Lisesi'nin döneminin mimari özelliklerini yansıtmayı, inşa edildiği bağlamın içinde bütünselliğini korunması ile birlikte işlevini devam ettirmesi nedeniyle sahip olduğu özgünlük değerinin altını çizdi. **(Resim 4)**

Ardından, Zonguldak Kız Meslek Lisesi'nin tescillenmesi sürecinde aktif rol oynayan Ece Bakıoğlu, yapının mimari değerine ek olarak simgesel ve anı değerine vurgu yaparak; okulda eğitim almış kadınlar için okulun varlığının çok önemli olduğunu vurguladı. Bakıoğlu, yapının tescil kararının alınması için STK temsilcileri ile birlikte okul öğrencileri ve mezunlarının desteğiyle kamuoyu oluşturduklarını söyledi. Bakıoğlu yapının tescilli olmasına rağmen, korunmasını tehdit eden risklerin devam ettiğini, yapının eğitim işlevini sürdürerek korunmasının önemli olduğunu ve bundan sonraki mücadelelerinin bu doğrultuda devam edeceğini belirtti.

Oturumun son konuşmasında Zonguldak Kültür ve Eğitim Vakfı (ZOKEV) Yönetim Kurulu Başkanı Kürşat Çoşgun, 1990'lı yıllardan itibaren, özelleştirme politikaları sonucunda Zonguldak'taki madencilik sektöründe daralma yaşandığını ve üretim tesisleri kapandığını aktararak sanayi tesislerinin işlevsiz bırakılarak çürümeye terkedildiğini söyledi. Bu süreçte, ZOKEV olarak kentin somut ve somut olmayan kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için

yaptıkları çabaların sadece Zonguldak Kız Meslek Lisesi'nden oluşmadığını, Zonguldak'ın endüstri mirasının da değerlendirilerek bu yapıların kentin kimliğine yaptığı katkıyı ön plana çıkardıklarını aktardı.

BOMONTİ BİRA FABRİKASI EK YAPILARI - İSTANBUL

Oturumun moderatörü Yıldız Salman sunuşunda, bir endüstri mirası alanı olarak Bomonti Bira Fabrikası ve ek yapılarının, son yıllardaki rant baskısı nedeniyle karşılaştığı tehditleri ve bu tehditler nedeniyle korunmasındaki zorlukları; koruma planlarının bütüncül olmaması, ekonomik değerin yüksekliği nedeniyle yapı yoğunluğunun artırılması ve şeffaf olmayan karar verme süreçleri olarak sıraladı. (Resim 5, 6)

Oturumun ikinci konuşmacısı Eda Yiğit, toplumsal bellek ve emek tarihi çerçevesinde Bomonti Bira Fabrikası'nı izleyicilere anlattı ve İstanbul'daki endüstri yapılarının yıllar içinde azalması ile emeğe ilişkin belleğinin kent hafızası içinde yok olmasından bahsetti. Yiğit sunuşunda ayrıca, Bomonti Bira Fabrikası üzerinden "unutturma siyaseti" yürütüldüğünü izleyicilere aktarmıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında bira bahçesinin varlığı nedeniyle daha seküler bir yaşam biçiminin temsilcisi olan Bomonti Bira Fabrikası'nın; II. Abdülhamid'in izniyle kurulması nedeniyle, günümüzde daha muhafazakâr ve milliyetçi bir anlatı üzerinden topluma sunulduğunu aktaran Yiğit, bu anlatının da geçmişin unutturularak yeniden inşa edilmesi yaklaşımını yansıttığını söyledi.

Oturumun son sunuşunda Tolga Bektaş, 20. yüzyıl mimari mirasının korunması için Bomonti Bira Fabrikası'nın da bulunduğu Şişli ilçesindeki çalışmalarından bahsederek konuyu daha geniş bağlamda ele aldı. Bektaş, Bellek Şişli projelerinden bahsederek toplumsal farkındalık yaratmak için yürüttükleri sözlü tarih ve arşiv çalışmalarını izleyicilere aktardı. Ayrıca Bektaş, Bomonti Bira Fabrikası ve ek yapılarının yıkımında hem ekonomik rantın hem de mevcut iktidarın rövanşist yaklaşımının neden olduğunu söyledi, ardından tescilli olmalarına rağmen benzer gerekçelerle Şişli'de tehdit altında olan iki yapıyı hatırlatarak (Marmara Üniversitesi Nişantaşı Kampüsü ve TRT İstanbul Radyosu Şişli Binası) sunumunu tamamladı.

MERKEZ BANKASI - BURSA

Etkinliğin en hararetli oturumu, tescilli bir yapı olmasına rağmen deprem riski nedeniyle koruma kurulu tarafından rekonstrüksiyonuna karar verilerek yıkılan Bursa Merkez Bankası oturumu olmuştur. Oturumun moderatörü Gökhan Okumuş, Bursa Merkez Bankası yapısının özgün mimari özellikleri ve çevresiyle ilişkisinin yanı sıra miras değerleri hakkında bir sunuş yaptı. Ardından Okumuş, Bursa Hanlar Bölgesi Çarşıbaşı Kentsel Tasarım Projesi Yarışması'ndaki öneriler ışığında, yarışma önerilerinin Bursa Merkez Bankası yapısına farklı yaklaşımlarını (tamamen yeniden inşa, yapının yıkılmış olması nedeniyle yorumlayarak yeniden inşa ya da yapı boşluğunu açık alan olarak tasarlama) değerlendirirken rekonstrüksiyonun bir koruma müdahalesi olup olmadığı sorusu üzerine yoğunlaştı. (Resim 7)

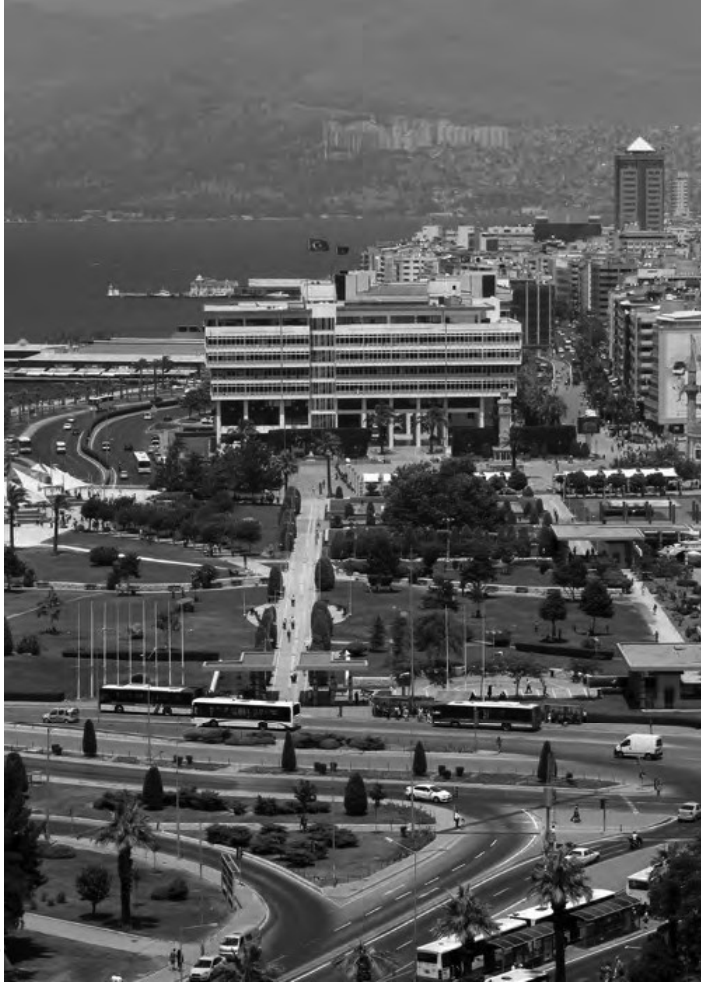
5. Kartpostal, Bomonti Bira Fabrikası - İstanbul

6. Bomonti Bira Fabrikası ek yapılarının yıkımı

7. Merkez Bankası - Bursa

Fotoğraf: Mehmet Yasa

8. Büyükşehir Belediyesi - İzmir

Fotoğraf: Mehmet Yasa

Mimarlar Odası Bursa Şubesi Başkanı Şirin Rodoplu sunuşunda, yapının yıkılmadan korunması için Oda olarak oldukça çaba harcadıklarını ancak inşaat mühendisleri tarafından hazırlanan yapısal raporlara göre yapının rekonstrüksiyonun kaçınılmaz olduğunun ortaya çıktığını ilettiler. “Bursa Hanlar Bölgesi Çarşıbaşı Kentsel Tasarım Proje Yarışması”ndan da bahseden Rodoplu, Bursa Merkez Bankası’nın rekonstrüksiyonunu öneren birinci projenin uygulanması için her türlü çabayı göstereceklerini ifade etti.

Şirin Rodoplu’nun ardından söz alan Orhan Mete Işıkoğlu, Bursa Merkez Bankası yapısının yıkılması kararına gerekçe gösteren mühendislik raporlarının, yıkıma gerekçe olamayacağını, yapının özgün taşıyıcı sistem kurgusunun, bugün yapının aynı şekilde inşa edilmesi durumunda bile günümüz standartları sağlayamayacağını, kurula sunulan raporları değerlendirerek izleyicilere aktardı. Işıkoğlu, bu değerlendirmeleri doğrultusunda, yapının rekonstrüksiyon kararının yeterince temellendirilmiş olmadığını ve yapının özgün yapısal sisteminin güçlendirilmesinin mümkün olduğunun altını çizdi.

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ - İZMİR

30 Ekim 2020 yılında gerçekleşen İzmir Depremi’nin ardından, hasar gördüğü gerekçesiyle yıkılması gündeme gelen İzmir Büyükşehir Belediyesi ile ilgili oturumun moderatörlüğünü yürüten Deniz Özkut, depremin ardından yapının yüzleştiği riskler ve tehditlerden bahsederek yapı etrafında şekillenen tartışmaları, yapının yıkılmadan korunmasında aktif bir rol üstelenen

bir akademisyen olarak izleyicilere yerinden aktardı. Özkut’un ardından söz alan Deniz Güner, eski fotoğraflar ve tarihî haritalar üzerinden İzmir Büyükşehir Belediye Binası ve Konak Meydanı ile yakın çevrelerinin iç içe geçen tarihini izleyicilere kapsamlı bir şekilde sundu. **(Resim 8)**

Feyzal Özbakan ise İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne yıllar içinde yapılan müdahalelerin, yapının değerlerini ve Konak Meydanı ile ilişkisini olumsuz yönde etkilediğine vurgu yaparak İzmirli nezdinde anı değerine sahip İzmir Büyükşehir Belediye Binası’nın yıkılmasından öte, Konak Meydanı ve meydanın yakın çevresi ile beraber ele alınarak yapıyı nitelikli güncel müdahalelerle kentle bütünleştirmenin gerekliliğine dikkat çekti. Özbakan, konuşmasını bitirirken İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin yıkımının engellenmesi için pro-aktif çalışmanın altını çizdi ve kendilerinin de yapının sosyal ve kültürel değerleri konusunda farkındalık yaratmak üzerine yoğunlaştıklarını söyledi. Yapının tescilli olmadığı konusunu da gündeme getiren Özbakan, İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin tescillenmesi için kamuoyu oluşturulması gerektiğinin ve bu yönde çalışmalarının devam ettiğini de ifade etti.

Konuşmacılar ayrıca, 2020 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’ne giren İzmir’in, 20. yüzyıl mimarlık mirasının adaylık dosyasında göz önünde bulundurulmadığını aktardı. Kentin tarihinde önemli bir yeri olan modern mimarlık mirasının, İzmir’in UNESCO Dünya Mirası adaylık dosyasına eklenmesi için karar vericilerle diyalogun devam ettiği konuşmacılar tarafından dile getirildi.

DEĞERLENDİRME FORUMU

Etkinliğin Pınar Aykaç ve T. Elvan Altan tarafından yönetilen forum bölümünde, Aykaç ve Altan etkinlikte sunulan ve tartışılan yapılar üzerine konuşulanları değerlendirerek izleyicilere bir özet sundu. Pınar Aykaç, Ankara Saraçoğlu Mahallesi örneğinde, yapının mimarının bilinmesi ve mimarın varisleri olması nedeniyle telif hakkı meselesini de gündeme getirdi. Aykaç, Saraçoğlu Mahallesi'nin mimarı Paul Bonatz'ın varislerinin karar verme sürecine dahil edilmesinin hem mimarların fikri haklarının korunması hem de koruma için ortak paydada buluşulması adına önemli olduğunun vurguladı. Zonguldak Kız Meslek Lisesi örneğinde ise Aykaç, yereldeki STK'ların kültürel mirasın korunması yönündeki konumuna dikkat çekerek Türkiye'nin farklı şehirlerinde STK'ların koruma süreçlerine daha fazla dahil olarak farklı paydaşlarla iş birliği yapmalarının önemini vurguladı.

İstanbul Bomonti Bira Fabrikası ek yapıları ve Bursa Merkez Bankası örneklerindeki rekonstrüksiyon uygulamaların, korumanın politik ve ideolojik bağlamı içinde değerlendiren Pınar Aykaç, Bomonti Bira Fabrikası ek yapılarının Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilmesi ve yıkımının ardından, yeniden inşa edilmesi üzerine odaklanan koruma pratiğinin, günümüzde sıklıkla şahit olduğumuz, hâkim ideolojinin kentsel miras alanlarını dönüştürmesinin bir örneği olduğunu söyledi. Benzer bir şekilde, Bursa'nın UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Osmanlı mirası ile öne çıkması ve hâkim miras söyleminin Osmanlı mimarlık mirası etrafında şekillenmesi, daha geç dönemlere ait miras yapılarına -korunmalarını güvence altına alan tescil kararlarına rağmen- tehdit oluşturduğunu aktardı.

Altan forumdaki konuşmasına, ekonomik rant ve güncel politik-ideolojik baskılar nedeniyle modern miras yapılarının tehdit altında olduğunu, Türkiye'nin Modern Miras Gündemi 2020 başlıklı etkinliğin de bu gerçeği çok iyi bir şekilde aktardığını dile getirerek başladı. Altan, deprem riskinin farkında olarak, 20. yüzyıl mimari mirası yapılarının olası bir depreme dayanıksız oldukları savıyla rekonstrüksiyon uygulamalarının gündeme gelmesinin, kültürel mirasa dönüşü olmayan zararlar vereceğinin altını çizdi. Deprem riski nedeniyle, tescilli bir yapı olan Bursa Merkez Bankası'nın yıkımı ve tescil kararı olmayan olan İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin yıkımının gündeme gelmesi, modern mimarlık mirasının korunmasında deprem konusunun önemini ve buna karşı alınacak önlemler üzerine çalışmasının gerekliliğini gösterdi.

Altan, bütün STK ve meslek örgütlerinin modern mirasın korunmasında ortak hareket ederek rekonstrük-

siyondan öte yapısal güçlendirmelerinin yapılmasının savunucusu olmasını dile getirdi. Altan, Bursa Merkez Bankası örneğinde olduğu gibi, rekonstrüksiyonu savunan kurul kararlarının oldukça sorunlu olduğunu belirterek önemli olanın tepeden inme tescil kararları olmadığını vurguladı ve 20. yüzyıl mimari mirasının korunması için toplumun bu yapıları değerli bularak sahiplenmesi gerektiğini aktardı. Bu bağlamda, STK'lara toplumsal farkındalık oluşturmak açısından önemli roller düştüğünü de belirtti.

BİTİRİRKEN

Etkinlikte sunulan koruma mücadeleleri bizlere, 20. yüzyıl mimari mirasının günümüzde farklı tehditlerle maruz kaldığının ve korunmaları için yapıların mimari, belge, estetik gibi değerlerine ek olarak; anı ve sembol değerlerinin ön plana çıkarılmasının önemini ortaya çıkardı. Bu yapıların yakın geçmişe ait olması nedeniyle, yapıları günlük yaşamlarının bir parçası haline getirmiş paydaşların anıları üzerinden kurulan bir koruma değerleri anlatısının, 20. yüzyıl mimari mirası ile ilgili toplum nezdinde farkındalıkların artmasına, yapıların sahiplenilmesine ve ardından korunması için harekete geçilmesine katkı sağlayacağı açıktır.

Uluslararası bağlamda da 2020 yılının, 20. yüzyıl mimari mirasının korunması açısından iyimser bir yıl olduğunu söylemek pek mümkün değil³ Türkiye'nin politik-ekonomik gündemi göz önünde bulundurulduğunda, önümüzdeki yıllarda da 20. yüzyıl mimari mirasının tehdit altında olmaya devam edeceğini söylemek mümkün. Modern mirasın korunması adına farkındalık ve kamuoyu oluşturmak adına, Türkiye'nin Modern Miras Gündemi 2020'nin sürekli bir etkinlik dizisi haline getirilmesi ve her yeni yılın ilk aylarında düzenlenmesi planlamakta. Öte yandan ümidimiz, tehdit altındaki modern miras yapılarının korunması konusunda Türkiye'de farkındalığın ve kamuoyunun yakın gelecekte oluşması ve söz konusu yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Bu doğrultuda, gelecek yıllarda etkinliğin düzenlenmesine neden olan uygulamalarla karşılaşmamak dileğiyle... ❖

NOTLAR

1. Toplantının Düzenleme Komitesi'nde, T. Elvan Altan, Aygün Aşık, Elif Selena Ayhan Koçyiğit, Pınar Aykaç, Müge Bahçeci, Nilüfer Baturayoglu Yöney, Cansen Kılıççöte, Gökhan Okumuş, Ebru Omay Polat, Zeren Önsel Atala, Özgün Özçakır, Merve Öztürk ve Yıldız Salman yer almaktadır.
2. Türkiye'nin Modern Miras Gündemi 2020 etkinliğinin kaydı KORDER'in YouTube hesabından izlenebilmektedir.
3. 2020 yılında ve daha önceki yıllarda kaybedilen 20. yüzyıl mimari mirası yapılarının listesi ve detaylı açıklamaları için, bkz. www.docomomo.com/category/heritage/lost [Erişim: 01.02.2021]